

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 12.04.2022
Published/Yayınlanma 27.06.2022
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Sözer, İ.V. & Demir, B. (2022). Düzyazıları üzerinden İlhan Berk'in poetikasını kurma denemesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(84), 1161-1167.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3132>

Araş. Gör. İbrahim Veli SÖZER
<https://orcid.org/0000-0001-7004-4728>

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van / TÜRKİYE

Araş. Gör. Dr. Bilal DEMİR
<https://orcid.org/0000-0002-2913-7946>

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van / TÜRKİYE

DÜZYAZILARI ÜZERİNDEN İLHAN BERK'İN POETİKASINI KURMA DENEMESİ

ESTABLISHING İLHAN BERK'S POETICS IN THE CONTEXT OF HIS ESSAYS

Issue/Sayı: 84

Volume/Cilt: 9

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Turgut Uyar'ın "Şiir olmasaydı onu icat ederdi" dediği İlhan Berk (1918-2008) deyim yerindeyse bir şiir gibi yaşamış, hayatının her anını şiire adanmıştır. İlk şiirinin yayınlandığı 1935 yılından ölümüne değin şiir yazmış ve şiirini geliştirmeyi, değiştirmeyi, büyütmeyi ve denememişi denemeyi sürdürmüştür. Dolayısıyla İlhan Berk, şiir anlayışını ve poetikasını tam manasıyla çizebilmiş değildir. Onun hakkında yazılanlar da şairin sürekli devinim halindeki şiirinin yalnız bir evresine bakabildikleri için eksik olmaya mahkûmdur.

İlhan Berk, sürekli şiirle içi içe olan yaşamında bir yandan şiir üretmeye devam ederken şiir üzerine düşünmeye, konuşmaya ve yazmaya da devam etmiştir. Bütün bu birikim içerisinde birbiriyle çelişen ifadeler ve söylemlerin olması İlhan Berk'in edebi kimliği açısından doğaldır. Nitekim bu durum aynı zamanda onun şiirinin devingenliğinin de göstergesidir. Bu çalışmada da İlhan Berk'in poetika içerikli kitapları taranmış ve İlhan Berk'in poetikası kurulmaya çalışılmıştır. Şairin kendi yazdıkları ve söyledikleri üzerinden nasıl bir poetika kurmuş olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İlhan Berk, Düzyazı, Poetika, Şiir, Şair.

ABSTRACT

İlhan Berk (1918-2008), whom Turgut Uyar says "he would have invented poetry if it didn't exist," lived like a poem, so to speak, and devoted every moment of his life to poetry. He wrote poetry from 1935, when his first poem was published, until his death, and continued to develop, modify, enlarge and try the untested. Therefore, İlhan Berk has not been able to draw his understanding and poetics of poetry in the full sense. The writings about him are also doomed to be incomplete, as they can only look at one phase of the poet's constantly moving poem.

İlhan Berk continued to think, speak and write about poetry while continuing to produce poetry in his life that is always intertwined with poetry. It is natural for İlhan Berk's literary identity that there are contradictory expressions and discourses in all this accumulation. As a matter of fact, this situation is also an indication of the dynamism of his poetry. In this study, İlhan Berk's poetic books were scanned and İlhan Berk's poetics was tried to be established. It will be tried to reveal what kind of poetics the poet has established through his own writings and sayings.

Keywords: İlhan Berk, Essays, Poetics, Poetry, Poet.

1. GİRİŞ

Fransızcadaki güzelliğin felsefesi (Okay, 2014: 15) anlamında kullanılan poetika terimi, şiir estetiği üzerine gelişen bir terimdir. Terimin Türkçedeki ilk kullanımı Şemsettin Sami'nin *Kamus-ı Fransevi* adlı sözlüğünde “*fenn-i şiir, ilm-i aruz*” olarak geçmektedir (Okay, 2014: 19). Türk edebiyatında poetika literatürü için önemli bir kaynak olan *Poetika Dersleri* adlı eserinde Orhan Okay, poetika için “*şiir sanatı üzerine teoriler*” (Okay, 2014: 15) tabirini kullanır. Turan Karataş ise terimi “*Şiir sanatı üzerine yazılmış/söylenmiş derli toplu görüşleri, teorileri içeren yazı*” ve “[B]ir şairin kendi şiiri ve genel olarak şiir sanatı üzerine düşüncelerine içeren yazı veya yazılar bütünü” (2007: 375) şeklinde tanımlamaktadır. Şiire dair tüm meselelerin ilmi olarak poetika, dünya edebiyatında Aristoteles'e ait *Poetika* adlı kitapla bilinmektedir. Aristoteles *Poetika* adlı eserinde salt şiir değil, sanat üzerine olan fikirlerini ele alsada Antik Yunan'daki sanat anlayışının şiir üzerine temellendiğinden poetika kelimesi de şiir ile tanımlanır hale gelmiştir.

Türk edebiyatında şiir hakkında düşünülmüş, şiir estetiğini kendi içinde tutarlı bir şekilde kuran birçok şair bulunmaktadır. Şiir sanatının ne olduğu, şiirin mana ve ahenk unsurlarının nasıl ele alınacağı, şiirin nasıl yazılıp nasıl okunacağı ve okur ile metin arasındaki ilişki hakkında birçok poetika metni yazılmıştır. Türk edebiyatı tarihinde bu konuda Ahmet Haşim, Orhan Veli, Necip Fazıl Kısakürek, Asaf Halet Çelebi, Salah Birsal, İsmet Özel, İlhan Berk, Hilmi Yavuz gibi şairler poetika kitabı niteliği taşıyan yekvücut çalışmalar yayımlamışlardır. Ayrıca Namık Kemal, Yahya Kemal, Cahit Zarifoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemal Süreya gibi birçok şairin de poetika içerikli metinler yazdığı, bunların daha sonra araştırmacılar tarafından toplanıp yayımlandığı bilinmektedir. Dolayısıyla Türk edebiyatı tarihinde Tanzimat Dönemi'nden günümüze çeşitli düzeylerde şiir hakkında ciddi metinlerin yazıldığı ve zengin bir poetika literatürünün olduğu söylenebilir.

Türk edebiyatının poetika metinlerine örneklik teşkil eden birçok metin yazan şairlerden biri de İlhan Berk (1918-2008)'tir. İlhan Berk, şiir ve şair hakkında çokça düşünülmüş ve bu düşüncelerini yazıya dönüştürmüştür. Özellikle şiirde anlama karşı bir söylem ortaya koyan İlhan Berk, şiirin sürekli kendi içindeki değişkenliğine vurgu yapmış, şiirin felsefesine dair ciddi değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu çalışmada da Türk edebiyatındaki poetika metinleri için çok önemli metinler yazmış olan şair İlhan Berk'in poetika ağırlıklı denemeleri incelenecektir.

İlhan Berk, şiir hakkındaki denemelerini doksanlı yıllarda yayımladığı *Şairin Toprağı* (1992), *İnferno* (1994), *Logos* (1996), *Poetika* (1997) ve *Kült Kitap* (1998)'ta toplamıştır. Ayrıca şiir üzerine aforizma sayılabilecek ifadelerin toplandığı *Şairin Kanı* (*Güzel İrmak* adlı şiir kitabı ile birlikte 1988) ve *Şiirin Gizli Tarihi* (*Deniz Eskisi* adlı şiir kitabı ile birlikte 1982) kitapları mevcuttur. Söyleşilerini *Kanatlı At* (1994) adıyla yayınlamış ve içinde şiire dair düşüncelerin de bulunduğu günlüğüne *El Yazılarına Vuruyor Güneş* (1983) ismini vermiştir. Ölümünden sonra Yalçın Armağan, dergilerde kalan ve edebiyat ve şiir üzerine olan yazılarını *Şiirin Çizdiği* (2019) adlı kitapta toplamıştır.

İlhan Berk hakkında daha önce birçok değerli çalışma yapılmıştır.¹ Çalışmalar içinde İlhan Berk'in şiiri hakkında da çeşitli saptamalar yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu çalışmada şairin deneme metinleri üzerine daha önce topluca değerlendirilmeyen konuların analizi ile yazarın görüşlerinin incelemesi yapılacaktır. Birçok yönüyle anlaşılması zor metinler üretmiş olan İlhan Berk şiirin anlaşılmasına karşı çıkan bir ses olarak şiir hakkındaki denemelerinde de zor anlaşılır metinler üretmiştir. Bu nedenle çalışmada İlhan Berk'in şiir poetikası kendisinden alıntılar yapılarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. ŞİİR NEDİR?

Şiir sanatı hakkındaki metinleriyle özgün ve orijinal bir şair olduğunu gösteren İlhan Berk salt şiir üzerine duran nadir yazarlardandır. İlhan Berk'in poetik metinlerinde şiirin izini sürmek demek, her an karşınıza çıkan ama sürekli yenilenen tanımlamalarla baş etmek demektir. İlhan Berk'te şiiri düşünmek, felsefesini kuran bir şair demektir. Her şair gibi şiirin ne olduğuna dair düşünülmüş olan İlhan Berk, yine her şair gibi bu soruya şiirsel cevaplar vermiştir. Ancak tüm cevaplarda ortaya çıkan ortak özellik şiirin tanımlanamazlığı üzerinedir. “*Kurulu bütün düzenlere karşı çıkar şiir. Kendine*

¹ Tarık Özcan (1995), *İlhan Berk: Hayatı, Şiirleri*; Selahattin Özpallabıyıklar (2003), *A'dan Z'ye İlhan Berk*; Şaban Çobanoğlu (2012), *İlhan Berk'in Şiir Dilinde Saptamalar ve Deformasyon*; Hakkı Avan (2019), *İlhan Berk'in Manisa Yılları*; Bahanur Garan Gökşen ve Murat Yalçın (2020), *Bir Yalnız: 100.Doğum Yılında İlhan Berk*.

bile. Bu yüzden tanıma gelmez.” (Berk, 2016b: 398) diyen şair yine de her şair gibi kendi şiir tanımı olduğunu belirtir. Ancak bu tanımlama girişimi de şiirin tanımlamaz olduğunu göstergesidir: “[N]e kadar ozan varsa o kadar şiir tanımı vardır. (...) Benim kendi tanımım: *Şiiri doğruların yürüttüğü, yanlışların yaptığıdır. Usun hallaç pamuğu gibi atıldığı, üstünün çizildiği.*” (Berk, 2005: 66). Doğruyanlış diyalektiği gibi iyi-kötü diyalektiğiyle de şiire ulaşılabileceğini belirtir: “*Gerçekten de iyi şiirin tanımı daha çok kötü şiirin ne olduğu gösterilerek yapılmalı.*” (Berk, 2016b: 403).

Özellikle usa/akla yaptığı vurgulamadan da anlaşılacağı gibi İlhan Berk’e göre bilmek eylemi ile şiire ulaşamaz. Şiir hep bilinmezdir. Bunun içindir ki şiirin anlamı çok geniş ve ele avuca sığmazdır: Kendi dışında olanı tanımlamak daha kolaydır. Şairin “*Şiir bu galiba: Usu hiçe sayma.*” (Berk, 1997: 29) ve “*Ben şiiri usun bir bozgunu diye düşünüyorum. Yalnız bu bozgunluğun da bir yöntemi vardır. Bilinçli bilinçsizlik diyorum ben buna. Ben böyle anlıyorum şiiri.*” (Berk, 2005: 12) ifadeleri de bu düşünceyi destekler. Şiirin tanıma gelmez olduğu gibi öncesi ve sonrasıyla açıklanabilecek bir olgu da değildir şaire göre: “*Şiirin hayatı bir ağacın hayatı gibidir: ağaç büyüdüğünü bilmez, büyümüş bulur kendini.*” (Berk, 2005: 57). Burada öne çıkan durum şiirin tanımlamaz olduğu, tanımın şiire sınır getirdiğini görüşüdür. Şiir her an yeniden var olur, varlığını sürekli yeniler. Bu da onun sınırlanmayacağı, dolayısıyla tanımlanamayacağını göstermektedir.

Şiiri sınırlandırmayıp tanım koymasını reddeden İlhan Berk’e göre şiir anlamın karşısındadır: “*Şiir, sözcüklerin anlamını görmezlikte yatar. Varoluş o zaman gerçekleşir.*” (Berk, 2009: 37). Anlam göz ardı edildiğinde bütün bilinenler silinir ve bilinmezlik içinde kişiye yol gösteren şiir olur. Görünen, algılanan ve hissedilen dünyada şiir kişiye anlamdan daha ziyade bir his verir. Bu noktada şiirin ne söylediğinin veya söylemediğinin önemi yoktur. Sadece his vardır: “*Her şiir bir şey söylemek ister ya, bu bir şey söylemiyormuş gibi geldi bana. Şiirin ille de bir şeyi söylemesi ya da söylediği şeyi iyicene belirtmesi öğütlenir. Yanlış demem buna. Ama bunun tam karşıtı da olur derim.*” (Berk, 1997: 23). Sonrasında ise şiirin dünyayı var etmesi başlar: “*Şiirin amacını zaten bir nesne koymaktan başka türlü anlamıyorum. Varetmek, diye özetleyebilirim bunu.*” (Berk, 2005: 16). İlhan Berk, şiiri şiir gibi tanımlayan bir şairdir aynı zamanda: “*Şiir düşlerin dilinin ayak izlerini izler*” (Berk, 2001: 376). “*Şiir, duvarcının elinden düşürdüğü tuğlanın yere düşmesinde değildir / havada asılı kalmasındadır.*” (Berk, 2009: 11). Havada asılı kalma İlhan Berk, şiiri şiirle anlatmaya dayanan üslubunun bir görüntüsünü vermektedir. Şair, şiirin bir şey anlatmayı, bir şey vermeyi denemediğini, şiirin her yeniden varlığa geldiğini “havada asılı kalmak” ile değerlendirir.

3. ŞİİRİN ÖGELERİ

3.1. Sözcük

Şiir sanatı hakkında sadece şiirle konuşan İlhan Berk şiirin ne olduğu, nasıl olduğu gibi konularda tanımlamalar getirmekten şiiri salt şiir terimleriyle konuşmayı yeğlemesiyle dikkati çeker. Bu terimlerden öne çıkanlarından biri de sözcüktür. İlhan Berk, şiirde sözcük konusuna çokça vurgu yapmış bir şairdir. Anlam meselesine özellikle eğilen şaire göre anlamı taşıma görevi de sözcüklerdedir. Fakat o anlamı taşıyan değil, anlamından kurtulan sözcükleri tercih eder. Ona göre “*Sözcükler doğaları gereği tanıma yanaşmazlar. Belirsizliği seçerler. Belirgenlik nesnenin işidir.*” (Berk, 1994: 36). Dolayısıyla “*Sözcüklerin anlamları yoktur, kullanımları vardır.*” (Berk, 2005: 83). Sözcükler tek bir anlamın sınırından kurtulunca sözcükler şiirde yepyeni anlamlara yelken açarlar.

Öte yandan İlhan Berk’e göre sözcüklerin düşünceye yararı olmaz. Sözcükler yalnız şiire yararlar. Şaire göre şiirlerden istenildiği kadar sözcükler çıkarıp bir kâğıda yazılsın, onlarla bir düşünce üretilmediğini görülecektir. Şairler bu yüzden sözcüğü görür, (romancılar tümceyi) o güzel işlerine oradan başlarlar. Her türlü tümce şiir dışıdır. Öte yandan, şair sözcüğü görür demek imgeyi görür demektir. Şairde sözcük *idea*’dır, (*‘yaratıkların ilk örnekleri’* Malbranche) *görünendir* (Berk, 1994: 113-114). Sözcükler şiirin içine girdiklerinde ise oldukları formdan daha başka bir forma bürünürler, yeniden yaratılırlar. Bu da dilin yeniden yaratılması demektir (Berk, 2001: 298).

3.2. Ses

İlhan Berk’e göre şiirde ses aruz, hece gibi ölçülerle değil ozanın çabalarıyla ortaya çıkar. Şiirde sesi bulup kullanma görevi şairdedir. Ölçü, uyak gibi unsurlar sadece sesi bulmada yardımcı olabilirler. İlhan Berk, şiirde ses unsuruna çok önem verdiğinden onun nasıl oluşacağına dair söylemler üretir. Bu konuda öne çıkan durum şiirde uyumdur. İlhan Berk konuyu şöyle anlatır:

“Bir şiirde ses dediğimiz ögeyi nasıl sağlarız? Sözcüklerle, onların uyumuyla elbet. Bu uyumun en gelenekseli, en bilineni ölçü ile uyağın birlikte getirdikleri, oluşturdukları, kurdukları düzen. Ses, aruz ile hece ölçüsünde, özellikle de birincisinde, en belirgin biçimini alır. Bu, (daha çok aruzda) öylesine egemen bir sestir ki, daha ilk dizede vurur, sonuna değin de sürer. Bu ses, kalıbın (ölçü, uyak) düzene koyduğu bir kolaylıktır, ölçülü şiirde. Bu elbette kişiliği gerektirmez demek de değildir. Ama sesi yakalamakta büyük bir olanaktır da. Ama yine de kalıbın sağladığı bu ses değildir, ozanın bulup çıkardığı, yarattığı.” (Berk 1997: 193).

3.3. İmge

İlhan Berk'e göre şiirde imgenin gücü belirsizliğindedir. “Belirsizliği kışkırtarak çoğaltarak bir başka belirsiz-belirlilik önermesindedir. Bunu her seferinde yeniler de. Bitimsiz bir gidip gelme, koşuşma, bir devim makinesidir imge.” (Berk, 2001: 323). İmgenin karşısında us vardır. Usun varlığı imgenin yokluğuna işaretir. “Şiirde us, bir karıncayiyenin ağzı gibi açık kaldıkça imgeleme kapı aralanmayacak demektir. İmge varlığın gölgesidir, bir ‘varlıktır’. Varlığın gerisinde duruyordur.” (Berk, 2001: 288).

Şiirde anlama karşı çıkan ve şiirden bir anlam arayışını saçma bulan Berk'e göre imge de anlam gibi anlaşılır. İmge belirsizliğin kapılarını zorladıkça kıymetlenir. Bu durum şairin poetikasını uygundur. Çünkü şaire göre şiir her an yeniden var olur. İmgelerin belirsizliği şiiri her an yeni kapılara götüreceğinden belirsiz olması makbul olanıdır, hatta gerçeğidir. Dolayısıyla şiirde imge, kapalılık esasıyla var olur şair için.

3.4. Dize

Şiiri bir duvar gibi düşünürsek İlhan Berk'e göre bir şiirde dizeler bir duvarın taşları gibidir. Taş, bir duvarda nasıl taş olmaktan çıkmaz, yapısını, doğasını korursa, dizeler de öyledir (Berk, 2016c: 33). Dizeler şiirin içinde bütünlüğü sağlıyorsa da kendi içlerinde kendi yapılarını korumaları lazımdır. Dizeler, şiirde ses unsuruna göre makbul ve uyumlu bir sistemle geliştirilmelidir. İlhan Berk için dize, şiirin yapısı olduğundan diğer şiir unsurlarıyla en çok uyumlu olması gerektiren konulardan biridir.

3.5. Ritim

İlhan Berk, şiirde ritmi anlatmakla birlikte açıklar. Ritim ile şair, şiirde anlatmak istediklerini düzenleyebilir; onları erteleyip geciktirebilir. Ahenk ve uyum şiirin anlattıklarını okura geçmesindeki unsurlardır: “Ritim, bir anlatım biçiminin ertelenmesidir. Hem Guillevic de: ‘Şiirde duraklar sözün, sessizliğin ertelenmesidir’ demez mi?” (Berk, 2001: 218).

4. ŞİİR ve ANLAM

Kendi şiir serüveninde başından beri şiirde anlamın karşısında durmuş olan İlhan Berk, bu konu üzerinde çok durmuştur. Anlamsızlık olarak anlaşılan poetikası aslında çokanlamlılık için kurulan bir poetikayı göstermektedir. Ona göre şiir yontu, resim gibi elle tutulur, görülür bir şey değildir. Şiir, kimi sanatlar gibi anlatılan bir sanat değildir, sezilen, duyulan bir sanattır. Bir söz sanatı olmasına karşın, sözün en çok üstünün çizildiği, anlatının sifira indirildiği, daha çok da anlatılmazlığın alanında dolaşan, onun varlığını duyurmaya, yankılamaya çalışan sanattır (Berk, 2005: 25). Belki de şiirin kendi içindeki çelişkisi burada başlar: Söz sanatı olmasına karşın anlamın karşısında olması. Hâlbuki sözün anlamı bir şey anlamına gelen sesler bütünü demektir. İlhan Berk, şiirde sözsöz anlamdan daha başka bir anlamın olduğunu söyler:

“Bana göre bir şiir iyiye o şiir anlamlıdır. Ben sözsöz anlama yokum. Sözsöz anlam daha çok benzetmelerle yürür ve sözsöz anlamda şiir tek-anlam üzerine kurulur. Oysa ben çok-anlama yatkın bir adamım. Tek-anlam benim için sıkıcıdır. Bir şiirin birçok kere okunması herhalde bir şiirden beklenen bir şeydir; oysa tek-anlama yaslanan (söze yaslanan) bir şiire ikinci defa dönmek anlamsızdır. Çünkü eni boyu bellidir artık. Ben kapalıktan yanayım, çünkü açıklıkta kazanç görmem. Açıklıkta pek çok şey yitebilir.” (Berk, 2005: 102).

Anlamın karşısına koyduğumuz tanımları değiştirmeyi, ona şiirsel bir boyut bulmamız gerektiğini söyleyen şaire göre şiiri anlamak kuş seslerini, bir halı desenini anlamak gibidir:

“Anlamak her şey değildir. Bilmediğin dillerdeki şarkılardan, kuş seslerinden ne anlıyorsun? Bir kilim, bir halı ne anlatır? Senin anlamak dediğin şeyi düşünüyorum da, anlaşılan şiir, şiir değildir, diyeceğim neredeyse. Duymanın yerine, anlamakta nelerin gittiğini biliyor musun?”

Belirginlikte yiten yığınla şey vardır, hem şiir duyurur, anlatmaz, anlamak için okunacak yığınla şey var, yetmez mi onlar?” (Berk, 2005: 28).

Şiirdeki anlamı kavrayabilmek için bilinmesi gereken bir diğer husus bu anlamın düzyazıdaki anlamla olan farkıdır. Şiirde anlam düzyazıdan çok farklı olarak katlanarak çoğalarak büyüyen bir şeydir:

“Şiirin bize öğrettiği iki şey daha vardır ki bu belki de hepsinden önemlidir. Bunun birincisi çokanlamlılık’tır. [...] Her türlü yoruma açıktır. Herkes istediği gibi de anlayabilir. Bir yere takılıp kalmaz. Açık bir yapıttır. İkinci özelliğine gelince; şiir sanki yüz parçaya bölünmüş, üstünden de trenler, buldozerler geçmiştir, öylesine paramparçadır.” (Berk, 2016c: 20-21).

“Şiir yananlarla büyür.” (Berk, 2001: 371).

“Yine de us bitpazarı eşyasıdır. Düzenlamla yürür. Şiiri çokanlamlılık belirler.” (Berk, 1994: 73).

Şiirde anlamın bürünmemesi gereken rollerden birisi de kesinliktir. Anlam şiirde ne kadar muğlak ve gizemli olursa o derece okuru içine çeker:

“Kesin anlam şiire göre değildir. Bütün iyi şairler bundan kaçmışlardır. Söze, anlatıya dayanan şiir çünkü anıştırmaya gelmez. Boşaltıverir anlamı, orda da biter. Böyle şiirler ta baştan ölü doğmuştur. Söze, anlatıya dayanan şiir suskunluğun dilini de bilmez. Ordan seslenemez. Yapısı buna engeldir. İyi şiirler sessizlikle emronulmuştur. Sessizlik sözün, anlatının üstünü çizer.” (Berk, 1994: 118).

İlhan Berk’e göre şiirde anlam bazen bir anda oluşan bir imgedir; bazen o bile değildir. Dolayısıyla anlama yaslanan şiir, iyi şiir değildir.

5. ŞİİRDE BİÇİM, İÇERİK ve ÖZ

İlhan Berk, şiirde biçim ile içeriğin birbirini tamamlayan iki öge olduğunu, bunların birbirlerinden ayrılamaz olduğunu söyler. İki ögeyi ayırmak demek, şiiri yabancılaştırmak demektir. İlhan Berk bu ilişkiyi bir ağaca benzetir ve kök ve dallar üzerinden bağlantıyı açıklar (Berk, 2016b: 421). Fakat İlhan Berk şiiri daha çok içeriğin değil biçimin belirlediğini, yenilenmekte ve gelişmekte olanın biçim olduğunu da ekler. Nitekim bu söylem onun poetikasına daha uygundur. *“Bir şiirin yeniliği, eskiliği, devrimciliği, çağdaşlığı anlatış biçiminde, yani yapısındadır. İçeriğin yeniliği onu kurtarmaz. İlle de içerikle biçimi ayırmak gerekiyorsa, yeni, devrimci dediğimiz içerik, şiirin yapısına vurmuyorsa, o şiirin yeni olduğu çok su götürür.”* (Berk, 2016b: 400).

Öte yandan İlhan Berk biçim ve içeriğin yanında şiirin bir özü olduğunu vurgular. Kendi şiirini anlatırken de özün önemini vurgulayan şaire göre aslında biçim de öz de başlangıçtan beri aynıdır. Değişen sadece bunları kullanan dildir:

“Özün bende baştan beri pek değiştiği kanısında değilim. Öz gibi, biçim değişikliklerine de uğramamıştır şiirim. Değişik gibi görülen biçimler, özler dilden gelmektedir, dilin kullanım biçiminden diye düşünüyorum. Ben bir dil simyacısıyım. (...) Konular, özler değişmez bende. Yıllardır seviler, kent yaşamları, doğa, insan görüleri olmuştur konularım.” (Berk, 2005: 41).

Türk edebiyatında biçim ile kalıbın karıştırıldığını düşünen şair, kalıbın yani nazım türünün kendi içinde kuralları olan ve her şaire göre değişmeyen bir olgu olduğunu söyler. Biçim ise şaire özgüdür. Şairinin anlatış “biçim”idir. Bu nedenle farklı şiir kalıplarını kullanmanı şiirde değişik biçimler kullanıldığını göstermez, çoğaltmayı sadece ifade eder. Çünkü İlhan Berk’e göre biçim şiirin anlatış yöntemidir. Her şiir de ayrı bir anlatış yöntemi kullanır (Berk, 2005: 47-48). Biçim ve içeriğin ayrılamaz olduğunu yineleyen şair, T. S. Eliot’tan yaptığı alıntı ile bu düşüncesini destekler:

“Ataç biçimle kalıbın (moule) karıştırıldığını yazar. Doğrudur. Gazel, sone, rondo, murabba vb. kalıptır. ‘Nasıl bir kimsenin bir şey söylemeye kalkmasıyla biçim doğarsa, şiirde içerik öylece biçimden önce gelir.’ (T.S.Eliot) Aslında biçim ile içeriğin ayrılığı çok su götürür. Bitişik kardeşlerdir onlar, ayrı düşünülmez. Kalıp ayrı bir şeydir. Yaratılmamıştır, bulunmuştur. Yaratıya da katılmaz. Şairlerin ortak malıdır.” (Berk, 1994: 27).

6. ŞİİR DİLİ

İlhan Berk için dil her şeydir. O, şiir yazmanın temel malzemesinin dil olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda şaire dil ozanın elindeki tek araçtır. Fakat dil kendi başına son derece sessiz ve işlevsizdir. Onu bir “işe” yaratacak olan şairdir: *“Dil, hiçbir zaman kendi başına bir anlam üretmez ve de kendi*

değildir. Hep dünyadadır, o dünyanın bakışıyla vardır. Onun çemberi içinde var olmuştur. Bir başına ne suçlu, ne suçsuzdur dil.” (Berk, 2001: 295). “Dil kendi halinde iken (çalıştırılmadığında) yansız, masumdur. Bir şey anlatmaz, serseri, esrik, haytacı durumdadır. Kendini bırakmıştır, bilinçaltıyla kakaşyordur.” (Berk, 2001: 286). Şiirde kullanılan dil işte bu yüzden farklıdır.

Şiirde kullanılan dilin gündelik dilden başka bir dil olmasının yanı sıra kendisinde bulunması gereken özellikler vardır. Şiirdeki dil, sözün egemenliğine karşı gelen bir dildir (Berk, 2009: 15). Şairin görevi dili “orada” tutup “oradan” şiirine almak ve dilin yüklendiği anlamları bilmektir. Böyle olunca şiirde dil kendi olabilir. Aksi takdirde “Şiirde dil kendi varlık biçiminin dışına çıktığında, yaratıcı eylemin yerine bir taşıyıcı görevini yüklenir: Kendi dışındadır. Bu durumda dil görünmez. Ne mi taşıyordur? Şiirin dışında her şey.” (Berk, 2016a: 115).

Şiir dili yalınkatlaştırmalı, onu şiirsel dünyaya hazırlamalıdır. Böylelikle şair dilin doğal seyrine ulaşacak, onu dünyevi bütün unsurlardan temizleyerek şiir evrenine hazırlayacaktır.

7. ŞİİR ve DÜZYAZI FARKI

İlhan Berk’e göre şiirle düzyazıyı ayıran fark anlamdır. Düzyazının bir anlama gelmesi gereklidir. Şiirin ise böyle bir mecburiyeti yoktur. Bu yüzden ki şaire göre anlamı olan şiir değildir: “Düzyazıda anlamı olan her mısrayı çiziyorum. Bir gün, bunu yazmışım bir kenara, sonra da Rimbaud’nun şu mısrasına düşürmüşüm:

Dimanches cravatées au boulevard d’ennuie

(Bunalım bulvarlarında kravatlı pazarlar)

Böyle tanımlayabilirim şiiri. Bu, düzyazı ile şiiri iyice ayırmak için gerekli. Gerçekten, hiçbir ilke, anlamca şiiri düzyazıya yaklaştıramaz. Niçin böyle diyorum? Çünkü anlam düzyazıya özgüdür de ondan. Düzyazının amacı düşündür, bunun için de anlam üzerine kurulur. Anlam, bir bakıma, düşünün ta kendisidir de denilebilir. Hep biliyoruz düzyazının yapısını: Özne, eylem, yüklem. Bu düzen, salt düşününü daha bir doğru, daha bir düzgün anlatma adınadır. Şiirin ise, böyle bir kuralı yoktur. Hele anlama, düzyazıdan anladığımız anlama, hiç mi hiç bağlı değildir.” (Berk, 1997: 45).

Fakat bu durum şiirin anlamı olmadığına gelmez. İlhan Berk’e göre şiirde anlam daha farklı yürür. “Şiiri düzyazıdan ayıran anlamın kullanılış biçimidir” (Berk, 2016b: 401). Şiirle düzyazıyı ayıran unsurlar arasında anlamdan başka öykü de vardır. Öykü, şiiri şiirsellikten uzaklaştırır. Denilebilir ki şiiri düzyazıdan ayıran anlamdır; kurgusalıktan ayıran ise öyküdür. Şiir anlamı kendine has ele alırken öyküyü de kendinden ikinci planda tutmaktadır.

8. ŞAİR KİMDİR?

Kendi şiir anlayışı üzerinde şairi “dünya ile boğuşan adam” olarak tanımlayan İlhan Berk’e göre şair şiir yazarak kendini öldürür ve şiirle var olur. Şair, dünyayı kendinin diye bilir, dışındaki bu dünyayı kendinin yapmak için çalışır (Berk, 2005: 24).

“Ben dünyaya yazılacak bir yer diye bakıyorum. Bundan kendimi alamıyorum, kurtulamıyorum. Bu yine hem kurtuluşum, hem batağım. Kurtuluşum, çünkü kendimi böyle doğrulayabiliyorum; batağım, çünkü ondan başka yer bilmiyorum. Şair, büyük sözselsel, görsel bir jeoloji olan bu dünyanın kulağı, gözüdür. Dünyayla boğuşan adamdır. Dili, bu silahtı elinde bunun için tutar. Dünyayı sınırlamak, sonra da onunla hesaplaşmak için. Şiir, sanatların en yoksul akrabasıdır o! Sessiz ve yankısız. Böyle bir dünyadır, şairin dünya diye baktığı!” (Berk, 2005: 23).

Şair sözcüğü yerine ozan sözcüğünü de kullanan İlhan Berk, şairin şiiri her şeyden arındırma görevi olduğunu belirtir: “Şiirin ilkelerinin dışındaki bütün öbür araçları atmak; şiiri, şiir olarak, ama yalnızca şiir olarak düşünmek. Ozanın ilk işi bu olmalı derim: Şiiri, şiir olmayan araçlardan sıyırmak, şiirin kendi niteliğini baş tacı etmek. Şiir böylesine bir anlam edindi mi, şiirin ta kendisidir o.” (Berk, 2005: 7).

9. SONUÇ

Şiiri insan hayatının devingenliği gibi yerinde durmayan, sürekli değişen bir olgu olarak gören İlhan Berk, kendi şiirini tanımlarken ve şiir üzerine düşünürken hep bir değişkenlik içindedir. Şiirin anlamdan uzak olduğunu sürekli vurgulamış bunun en güzel örneklerini de kendi şiirlerinde vermiştir.

İlhan Berk'in poetikası şiirin her şeyini konuşmak gibi gözükse de şair için şiir tanımlanamaz. Şiir tanımlandığı an sınırlandırılmış olur. Bu da onun yenilenen, her an yeniden var olan yapısına uymaz.

İlhan Ber poetikasını kurarken kendisini sürekli yenileyen, bazen bir cümle öncesinde söylediğini bir cümle sonra olumsuzlayan bir görünüm içerisinde. Örneğin şiirde biçim ve içerik konusunda söylediği şu sözler onun bu devingen poetik yapısını gösterir niteliktedir: “*Şiir biçimden çok özdür dedim ya, düşünüyorum da, pek o da değil. Öz dediğim nedir önce? Özden, çağımızın kimi sorunlarını, erdemlerini ya da pisliklerini anlıyorsak o zaman özün önemini küçümseyemem.*” (Berk, 1997: 23). Sürekli sorular sorarak ilerleyen, bir nevi sesli düşünerek çözümler üreten bir poetika kurmaktadır İlhan Berk. Haliyle bu durum yer yer şiirde anlama karşı çıkan tavrına uygun olarak poetikasının anlamsal tarafını bertaraf eder. Bu nedenle denilebilir ki İlhan Berk, şairliği gibi poetikasını kurarken de anlama karşı çıkmış, her okunduğunda yenilenen bir öz bırakmayı tercih etmiştir. İlhan Berk'in poetikası hakkında yazmak bu bağlamda zor ve çetin bir uğraştır.

Sonuç olarak İlhan Berk'in poetikasında belirleyici unsurun dil olduğu söylenebilir. Ancak dil unsurunu sürekli yenilenen bir varlık olarak düşünmek gerekir. Dil her şeyi var ettiği gibi her an onu dönüştürür. Bu yüzden kesinliklerden, köşeli tabirlerden özellikle kaçınan İlhan Berk'in sürekli var olan bir şiir ve şair şeklinde kurduğu poetikasını Heidegger'in zamansallık içinde sürekli var olan “Dasein” kavramıyla birlikte düşünmek ve bu kavram bağlamında poetikasını inceleyecek bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu da belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Avan, H. (2019). *İlhan Berk'in Manisa Yılları*. İstanbul: Edebi Şeyler Yayınları.
- Berk, İ. (1992). *Şairin Toprağı*. İstanbul: Simavi Yayınları.
- Berk, İ. (1994). *İnferno*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (1997). *El Yazılarına Vuruyor Güneş*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (2001). *Kült Kitap: Yazarken/Okurken/Çizerken*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (2005). *Kanatlı At*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (2009). *Logos*. (3. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (2016a). *Akşama Doğru 1984-2005: Toplu Şiirler III*. (5. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (2016b). *Aşk Tahtı 1976-1982: Toplu Şiirler II*. (5. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (2016c). *Poetika*. (6. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berk, İ. (2019). *Şiirin Çizdiği: Edebiyat ve Şiir Üzerine Yazılar*. (Haz. Yalçın Armağan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ş. (2012). *İlhan Berk'in Şiir Dilinde Sapmalar ve Deformasyon*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökşen, B. G. & YALÇIN, M. (2020). *Bir Yalnız: 100. Doğum Yılında İlhan Berk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karataş, T. (2007) *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Okay, O. (2014). *Poetika Dersleri*. (3. bs.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özcan, T. (1995). *İlhan Berk: Hayatı, Şiirleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özpalabıyıklar, S. (2003). *A'dan Z'ye İlhan Berk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.